

Píše Michael Špirit

(E*forum, 09. 03. 2016)

V prvních týdnech tohoto roku dolehly na českou literaturu důsledky druhé světové války v ohledu, který skoro nikdo nečekal. Nechceme vést nepřipadné analogie, ale jedné odolat nelze: Podobně jako na zhroucení komunistického režimu na přelomu let 1989/90 byli docela dobře připraveni zaměstnanci tzv. podniku zahraničního obchodu, na leden 2016 se zase nejlépe nachystala určitá vrstva podnikatelů v oblasti nakládání s knihami. Na konci roku 2015 totiž vypršela sedmdesátiletá ochranná lhůta autorských práv také u těch spisovatelů, kteří zahynuli v nacistických koncentračních nebo vyhlazovacích táborech v posledních měsících války, mezi jinými u Josefa Čapka a Karla Poláčka. To znamená, že „volnými“ se staly nejen prózy Stín kapradiny, Lelio, Povídky pana Kočkodana nebo Dům na předměstí, ale i tituly, které zná téměř každé dítě, a jsou tedy – na rozdíl od právě jmenovaných – nakladatelsky nesmírně vděčné.

U autora Povídaní o pejskovi a kočičce a spoluautora Devatera pohádek se však ukázalo, že nezřízené svobodě nakladatelského podnikání stojí v cestě úřední uznání Čapkova úmrtí, které lhůtu autorské ochrany ještě o dva roky **prodlužuje**. Objektem nakladatelské vášně se proto zatím stala Poláčkova próza Bylo nás pět. Během prvních dvou měsíců se na ni slétly nejméně tři nakladatelské firmy, jejichž jména jsou celkem zaměnitelná (možná jich bylo víc, ale protože centrální evidence neexistuje, přesně to zjistit nelze). Ani jedna z těchto firem přirozeně v copyrightech nebo tirážích neuvádí, podle jakého zdroje své vydání pořídila. Péče o to, zdali knížka, o níž prohlašuji, že ji napsal třeba Karel Poláček, opravdu přináší text, který napsal Karel Poláček, není u těchto nakladatelů na prvním, druhém ani třetím místě. V každé z publikací lze proto při náhodných zkouškách zjistit desítky chyb, k nimž došlo nejspíš tak, že se prostě oscanovalo takové vydání Bylo nás pět, které měl někdo v nakladatelství zrovna po ruce, a sazba se před vytištěním buď přečetla, nebo nečetla vůbec, a bylo to. Je pravděpodobné, že kdyby se text těchto vydání srovnal písmeno po písmenu s tím, čemu se ve vydavatelské kultuře říká „kanonické znění“ a co můžeme zjednodušeně nazvat „originál“, zjistilo by se, že by se u Bylo nás pět z roku 2016 neměl jako autor uvádět „Karel Poláček“, ale – v lepším případě, při snesitelnějším objemu chyb – by tam snad mohlo stát „Podle Karla Poláčka“. Co by tam mohlo stát v případě horším, nechť si čtenář dosadí dle své krotější či divočejší obraznosti.

Ideologií takovýchto nakladatelů je, že „na nějakém tom slovíčku přece nezáleží“. Éda Kemlink ani expedice do Indie v horečnatém snění Petra Bajzy v knize nechybí, tak co? A jestli je někde ve větě „bych“ místo správně chybného „bysem“ nebo když cirkusoví šašci mají kloboučky „malinké“, přestože Poláček napsal „malilinké“, to je přece jedno. Jistě – ale je to jedno asi tak, jako kdyby se nechal zbourat Karlštejn a místo něho by

developeři vztyčili billboard v životní velikosti, na nějž by pohled od Berounky skýtal požitek srovnatelný s patřením na dnešní „originál“. Pro školy a obzvláště všetečné návštěvníky by v nějakém hangáru zábavního parku mohla být zhotovena úplně věrná replika hradních interiérů, kterými se kdysi troulil Největší Čech, a když ne on, tak aspoň Brodský s Brejchovou a Kolářová s Hanzlíkem. – To je představa, která svou bizarností zřejmě zneklidní i hodně lhostejného obyvatele naší republiky. Jenže při čtení literárního díla – kdy nejde ani o Národní divadlo, Českou filharmonii nebo veřejnoprávní televizi – je takový obyvatel citlivý mnohem méně, jinak by český knižní trh nebyl v tak dezolátním stavu, v jakém zůstává i šestadvacet let po rozpadu komunistického režimu, a kdy těch několik nakladatelů, knihkupců nebo distributorů, pracujících s profesionální etikou srovnatelnou s civilizovaným světem, představuje exotické výjimky z všeobecně rozšířeného pravidla diletantismu, nevkusy nebo gangsterství v osobitě počestné hadrářské variantě.

Nakladatelský šlendrián není v dnešním knižním podnikání nic nového, a zrovna v případě dotýkané Poláckovy prózy můžeme během posledních patnácti let napočítat několik podezřelých vydání. Novum situace roku 2016 však spočívá v tom, že nakladatel už není vázán žádnou autorskou smlouvou, která ho přece jen nějak limitovala, že jediné, co při vydání Bylo nás pět dává všanc, je dobrá pověst vlastního jména a spokojenost těch, kdo si jeho knihu koupí. Takové hodnoty jsou dnešním vydavatelům Poláčka samozřejmě k smíchu, protože u svých „klientů“ správně spoléhají na ty nejnižší pudy. Je to situace, která povede k tomu, že za pár let bude vyloučené se s autentickým textem právně „volného“ autora na knižních pultech vůbec setkat (a to v příštím desetiletí mohou být nakladatelské jateční aktivity z komerčně vděčnějších titulů vystavena díla autorů jako E. Bass, F. Halas, K. Biebl, K. Teige, F. Šrámek, K. Hynek nebo V. Řezáč). Spolehlivá znění totiž nikdo připravovat a publikovat nebude, neboť prodejní cenou nebude moci odvozeným vydáním konkurovat. Věc přitom nestojí tak, že by levné vydání muselo být automaticky špatné. Vždyť i je lze vyrobit podle určitých jednoduchých pravidel (např. když text odněkud беру, mohu usilovat o to, abych ho přejímal ze správného zdroje). Katastrofa spočívá v tom, že jistý typ nakladatelů nejenže žádná pravidla neuznává, ale o jejich existenci dokonce ani nemá tušení. (Pohroma má navíc širší souvislosti a ignoranci se v tomto ohledu vyznačují i státem placené instituce jako Městská knihovna v Praze nebo Národní knihovna ČR, které při elektronickém zpřístupňování české literatury postupují, slušně řečeno, rovněž svérázně.)

Náprava tohoto stavu by přitom mohla být docela snadná a rychlá, ale je zřejmé, že je velmi nepravděpodobná, resp. vyloučená. Co by se muselo stát: (1) Nakladatelé, kteří si usmyslí publikovat co do copyrightu „volné“ dílo české literatury, se budou nejdřív zajímat o to, zdali existuje nějaké spolehlivé vydání originálu. Taková činnost je zdrží asi tak na pět minut a nebude je stát ani korunu. Podle základních slovníků zjistí, zda dané dílo vyšlo vícekrát než jednou, a pokud ano, budou hledat, která edice je dobrá (zpravidla to jsou odborně připravené Sebrané/Vybrané spisy). Až ji za dalších pár minut najdou, znění daného díla podle něj připraví k vydání, a to třeba i k tomu „levnému“; ti osvětenější napíší do tiráže větu o několika slovech, že to tak udělali,

a uvedou také jméno editora, který všechnu tu práci udělal a vlastně připravil i pro ně. (2) Distributoři nebudou produkci nakladatelů, jimž je text jejich knih lhostejný, vůbec přijímat. (3) Knihkupci nebudou spolupracovat s distributory, kteří šíří výrobní zmetky. (4) Novináři v kulturních rubrikách tištěných periodik a internetových serverů budou vydávání a šíření poničených literárních děl soustavně pranýřovat a trpělivě tak kultivovat vkus svých čtenářů. (5) Čtenáři se budou starat o to, co čtou. Ti, co si mohou dovolit knihy kupovat, zváží, zdali cca 100 korun ušetřených na věci zakoupené v knižním supermarketu stojí za to, že nebudou číst text, jak ho napsal daný autor. (6) Ministerstvo školství nebo kultury prosadí takový zákon, jehož výsledkem bude pro nakladatele, kteří se neztotožní s možností zde označenou jako (1), že v tirážích svých knih budou povinně uvádět varování: „Tato kniha neobsahuje text autora, jehož jméno je uvedeno na obálce.“

www.ipsl.cz